

تأثیر باورهای دینی در استحکام خانواده به لحاظ اخلاقی

مهسا دهقان دولاب^۱

چکیده

خانواده مناسب ترین جایگاه برای تأمین نیازهای انسان و بهترین بستر برای تأمین امنیت و آرامش روانی است. با این حال، در عصر کنونی، نظام خانواده دچار مشکلات و چالش هایی شده است که کم کم آن را به سستی و تزلزل می کشاند. از این رو ضرورت فراگیری راهکارهای مناسب و مطمئن جهت تحکیم بنیان خانواده برای هرانسانی که خواستار خانواده ای بانشاط و بادوام می باشد، به خوبی نمایان می گردد. یکی از خصلت هایی که در وجود هر انسانی نهادینه شده است و تأثیر مستقیم بر سبک زندگی و سرنوشت وی دارد، صفات اخلاقی است؛ که اگر انسان دارای صفات و خلیات نیکو و صحیح باشد، زندگی او نیز تا حد زیادی سالم و با دوام خواهد بود و در حقیقت انسانی سعادتمند است، اما در مقابل، اگر انسانی از جهت اخلاقی دارای الگو و باور صحیح و درست نباشد، زندگی او نیز دچار تزلزل و مشکلات متعددی خواهد شد. از این رو در این مقاله سعی شده است تا به تعدادی از باورهای دینی در زمینه اخلاقی، همچون گذشت، حسن خلق، تغافل، تواضع و خوش بینی که منجر به تحکیم و استحکام نهاد مقدس خانواده می گردد، به عنوان مطمئن ترین و جامعترین الگو برای زندگی، پرداخته شود تا ان شاء الله گامی مثبت در جهت کاهش آسیب های خانواده و تقویت و ثبات بنیان آن برداشته شود.

کلید واژگان

استحکام خانواده، باور، باورهای دینی، اخلاقی

^۱. سطح ۲ عمومی مدرسه علمیه حضرت زینب استان یزد mmfhz5@gmail.com

مقدمه

بحث اخلاق و صفات اخلاقی، موضوعی است که از دیرباز مورد توجه جامعه بشری، اندیشمندان و ادیان مختلف بوده است. بخش مهمی از آموزه های دینی در آیین یهود، مسیحیت و حتی اسلام، مربوط به اخلاقیات و تربیت اخلاقی می باشد. تجربه نشان داده است هر جامعه بشری، خواه معتقد به دین آسمانی باشد یا نباشد، هیچگاه از بحث اخلاق و تربیت اخلاقی برای ثبات و داوم خود بی نیاز نبوده و نخواهد بود. متأسفانه در ده های اخیر بر اثر پیشرفت های مختلفی که در زمینه های مختلف از قبیل علوم تجربی، صنعت، مسائل اجتماعی و فرهنگی حاصل شده است، به تدریج توجه به صفات و تربیت اخلاقی کم رنگ و در برخی موارد مورد بی توجهی قرار گرفته است. اما در سال های اخیر با توجه به اهمیت و جایگاه ویژه ای که مسائل اخلاقی و آموزه های صحیح آن در رشد و سلامت جامعه و افراد آن دارد، و از طرفی آسیبهای مختلفی که در سایه بی توجهی به سجایای اخلاقی به خانواده ها و بالتبع جامعه وارد آمده است، توجه و اقبال زیادی از طرف اندیشمندان و صاحب نظران نسبت به مسائل و آموزه های اخلاقی ایجاد شده است و در این زمینه کتب و مقالات مختلفی به رشته ی تحریر در آمده است؛ اما با این وجود بسیاری از آنها به دلیل عدم احاطه ی کامل به زوایای مختلف زندگی انسان و سجایای نیکوی اخلاقی و در برخی موارد، انحراف اعتقادی نویسنده، نتنها موجب رشد و تقویت بنیان خانواده نمی گردد، بلکه خود منجر به انحطاط و تزلزل این نهاد مقدس و زندگی افراد خواهد شد. از این رو ضرورت بهره گیری از منبعی که دارای احاطه ی کامل به همه ی جوانب زندگی فردی و اجتماعی افراد، مخصوصاً در زمینه ی مسائل اخلاقی، جهت الگو گیری و پیروی از آموزه های آن در جهت تقویت، رشد و سعادت بنیان خانواده و در نهایت جامعه، به خوبی نمایان می گردد. بدون شک، دین مبین اسلام به دلیل دید جامع و احاطه ی کامل بر زندگی فردی و اجتماعی افراد و از طرفی، اهتمام ویژه ی آن نسبت به سجایا و صفات نیکوی اخلاقی، می تواند به عنوان مطمئن ترین منبع در زمینه ی تربیت اخلاقی و الگوپذیری اخلاقی بعنوان یکی از عوامل تحکیم خانواده، مورد بهره قرار گیرد.

لذا در این مقاله سعی شده است تا به تعدادی از باورهای دینی موثر در زمینه تحکیم خانواده به لحاظ اخلاقی، از قبیل گذشت، حسن خلق، تغافل، تواضع و خوش بینی نسبت به یکدیگر که بسیار در آموزه

های دین مبین اسلام مورد تأکید و سفارش قرار گرفته است، پرداخته شود و در واقع مواردی از راهکارهای اخلاقی اسلام برای تقویت و تحکیم این نهاد مقدس بیان گردد، تا آن شاء الله... گامی باشد در جهت کاهش تهدیدها و آسیب‌های مختلفی که از حیث مسائل اخلاقی نسبت به کانون خانواده وارد می‌گردد.

در سیر نگارش این پژوهش از کتب و مقالات مختلف دینی بهره گرفته شده است که از میان آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. کتاب «عوامل تحکیم بنیان خانواده»، به نویسندگی مصطفی کیانفرد، یاسوج: بی نا، ۱۳۹۵ که در آن انجام وظایف همسران را شرط تحکیم خانواده می‌داند؛ لذا به تقسیم بندی و معرفی وظایف آنان پرداخته است. اما در این مقاله به صورت خاص به تأثیر باورهای دینی در استحکام خانواده می‌پردازد.

۲. پایان نامه ای با عنوان «رابطه ی باورهای دینی و اصلاحات اخلاق انسانی»، کارشناس ارشد مجتمع آموزش عالی واحد مشهد مقدس، رشته فقه و معارف، به قلم ضرغام حیدر اعظمی، ۱۳۹۶. که در آن رابطه ی التزام به باورهای دینی و اصلاح اخلاقی بیان شده است که در قسمتی از آن به طور خاص به تأثیرات باورهای دینی در استحکام خانواده به لحاظ اخلاقی می‌پردازد.

۳. پایان نامه ی دیگری با عنوان «نقش باورهای دینی بر ارتقای سطح فرهنگی جامعه ی دینی از منظر قرآن کریم»، کارشناسی ارشد رشته ی الهیات و معارف اسلامی دانشگاه پیام نور مرکز آران و بیدگل توسط فرحناز عسگری در سال ۱۳۹۶ ارائه شده است، که به تأثیر باورهای دینی در دو بُعد ارتقا و انحطاط سطح فرهنگی جامعه پرداخته است؛ در حالیکه در این مقاله تأثیر این باورها بر استحکام خانواده به لحاظ اخلاقی بیان شده است.

۴. مقاله ی عوامل تحکیم و استحکام خانواده، در فصل نامه ای در عرصه ی مطالعات زنان و خانواده، ص ۱۴۵ تا ۱۷۸ نوشته ی اعظم نوری است که در آن به عوامل تحکیم خانواده اشاره شده است که از جنبه ی کلی به استحکام خانواده نگریسته و باورهای دینی مثل رعایت هنجارهای دینی و اخلاقی و حسن تدبیر در امور اخلاقی جزئی از این عوامل به شمار آمده است در حالی که در این مقاله به طور مجزا به تأثیر این باورها بر استحکام خانواده پرداخته می‌شود.

با توجه به اختلافات خانوادگی و بالا رفتن آمار طلاق و کشمکش های مختلف بین افراد در جامعه امروزی و انحطاط و تزلزل کانون خانواده، یکی از علل اصلی این نزاع ها را می توان ناشی از فقدان سجایای اخلاقی و عدم الگوی مناسب اخلاقی در زندگی افراد دانست. لذا در این مقاله سعی شده است تا با بیان و بررسی راهکارها و آموزه های صحیح دینی در زمینه اخلاقی، گامی در جهت تقویت بنیان خانواده به لحاظ اخلاقی برداشته شود تا ان شاء الله شاهد کاهش آمار طلاق و اختلافات خانوادگی باشیم.

حال این سوال مطرح می گردد که باورهای دینی افراد چه نقشی در استحکام خانواده به لحاظ اخلاقی ایفا می نماید؟

برای پاسخ به سوال مذکور در ادامه به تعدادی از باورهای دینی در زمینه اخلاق و نوع تأثیر آن ها در استحکام خانواده، اشاره می گردد.

الف) گذشت در زندگی مشترک

یکی از مسائلی که در دین مبین اسلام بسیار مورد تأکید و سفارش قرار گرفته است، مسأله ی عفو و گذشت نسبت به خطا و اشتباهات افراد در رابطه با یکدیگر است. بحث گذشت و بخشش از جمله ی والاترین ارزش های اخلاقی و انسانی و همچنین از نشانه های رشد و تعالی روح و عظمت شخصیت هر انسانی است. از این میان موضوع گذشت افراد یک خانواده نسبت به یکدیگر از اهمیت بسیار بالاتری برخوردار است؛ چرا که افراد درون یک خانواده از ارتباط جسمی و روحی بیشتری نسبت به یکدیگر برخوردار هستند و لذا به طور طبیعی خطا و اشتباهات بیشتری را نسبت به یکدیگر مرتکب می شوند. در نتیجه بحث عفو و گذشت نسبت به افراد خانواده ضرورت بیشتری پیدا می کند. از این روست که در دین مبین اسلام، سفارشات بسیار زیادی در زمینه عفو و گذشت اعضای خانواده، بخصوص زوجین نسبت به یکدیگر مطرح گردیده است.

یکی از حقیقت های انکار ناپذیر زندگی، مسأله ی تفاوت های فردی و شخصیتی انسان ها می باشد. هر انسانی با توجه به اندیشه و تفکراتی که دارد، دارای علایق و سلیقه هایی است که با افراد دیگر متفاوت

است و گاه این تفاوت ها منجر به انجام رفتار و یا عملی می شود که از نظر فردی دیگر، کاری نادرست و اشتباه تلقی می گردد. از این رو باید این حقیقت را پذیرفت که همه ی انسان ها در زندگی دچار خطا و اشتباهاتی می شوند و در این مسأله، افراد خانواده نیز استثناء نیستند و امکان دارد در طول زندگی مرتکب خطا و یا اشتباهی نسبت به یکدیگر بشوند که اگر در قبال اشتباهات یکدیگر گذشت و بخشش نداشته باشند، منجر به نزاع و اختلاف و تباهی بنیان خانواده می گردد.

هیچ گاه اندیشه ها، احساسات و سلیقه های دو نفر شبیه به یکدیگر نخواهند بود. لذا ضرورت یک زندگی مسالمت آمیز ایجاب می کند که هر یک از افراد خانواده، از بخشی از نظرات و سلیقه های خود صرف نظر نمایند و در قبال علایق یکدیگر انعطاف پذیر باشند. همچنین ضرورت دارد که زن و شوهر به خواسته ها و نیازهای طرف مقابل خود احترام بگذارند و آن را رعایت نمایند و زمان بروز مسائلی که منجر به درگیری و کشمکش بین آنها می گردد، مسیر عفو و گذشت را پیش گیرند. در اینصورت خانواده ای پایدار و سالم خواهند داشت.

گذشت و اغماض در زندگی عامل اخلاقی بسیار موثری در ایجاد جوی آرام برای خانواده بوده و عدم رعایت این مسأله، زمینه ساز مشکلاتی مانند: اضطراب، بدبینی، قهر، عصبانیت و عیب جویی خواهد بود.

در قرآن کریم بیش از ۱۵۰ مرتبه واژه های عفو، غفران و مشتقات آن بکار رفته است که نشان از اهمیت مسأله ی بخشش و گذشت در دین اسلام دارد و خداوند متعال در سوره مبارکه تغابن، پاداش بخشندهگان و کسانی که از خصلت گذشت در زندگی برخوردار باشند را برخوردار از بخشش الهی معرفی می کند و می فرماید «اگر عفو کنید و چشم بپوشید و ببخشید، {خدا نیز شما را می بخشد} چرا که خداوند بخشنده و مهربان است»^۱.

در کلام بزرگان دین نیز صفت اخلاقی گذشت و بخشش جایگاه بسیار ویژه ای دارد. حضرت علی (ع) در یک روایت نورانی می فرماید: «بخشش و گذشت تاج و زینت صفات نیکوی اخلاقی است»^۲.

۱. «وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ». تغابن: ۱۴.

۲. «الْعَفْوُ تَاجُ الْمَكَارِمِ». تمیمی، غرر الحکم و دررالکلم، ج ۱، ص ۱۴۰.

پروردگار عالم، رضایت و شکرگزاری نسبت به نعمات و همچنین دعا و توکل به او در امور مختلف خواهد شد که همین امر سبب تقویت اراده و بردباری در سختی های زندگی و در نتیجه استحکام هر چه بیشتر بنیان خانواده در فراز و نشیب ها خواهد شد.

بر اساس رهنمود های دینی، اعتماد و توکل به خدا در امور زندگی عاملی برای آرامش فرد و آسانی مسائل مختلف زندگی است. حضرت علی(ع) فرمودند: « هر کس بر خدا توکل نماید، دشواری ها برایش آسان و اسباب برایش فراهم می گردد.»^۱

در کتاب سبک زندگی اسلامی آمده است: «با توجه به نگرش اسلامی به هستی، در سختی ها و مشکلات زندگی، جایی برای بد بینی فرد مسلمان، نسبت به زندگی و وقایع آن وجود ندارد؛ زیرا هر چیزی دقیق محاسبه شده است و تمام سختی ها و عملکرد افراد مورد ارزیابی قرار می گیرد و به کسی ظلم نخواهد شد.»^۲

پیامبر اکرم(ص) می فرمایند: « بنده ای نیست که به خداوند خوش گمان باشد مگر آن که خداوند نیز طبق همان گمان با او رفتار کند.»^۳

دوم) خوش بینی افراد نسبت به یکدیگر

قسم دیگر از خوش بینی، مربوط به حسن ظن هر فردی نسبت به هم نوع خود است. در دین مبین اسلام در رابطه ی با حسن ظن و خوش گمانی انسان ها نسبت به یکدیگر بسیار سفارش شده است و آن را مایه آرامش روحی و روانی جامعه معرفی نموده است. اما از این میان، اهمیت حسن ظن و اعتماد و اطمینان افراد خانواده نسبت به گفتار و رفتار یکدیگر دوچندان است.

۱. « مَنْ تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ ذَلَّتْ لَهُ الصَّعَابُ وَتَسَهَّلَتْ عَلَيْهِ الْأَسْبَابُ ». تمیمی، غررالحکم و دررالکلم، ج ۵، ص ۴۲۵.

۲. کاویانی، سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن، ص ۱۲۳.

۳. « لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يَظُنُّ بِاللَّهِ خَيْرًا إِلَّا كَانَ عِنْدَ ظَنِّهِ بِهِ ». مجلسی، بحار الانوار، ج ۶۷، ص ۳۸۴.

اگر در کانون خانواده، سبک زندگی، توأم با خوش بینی نسبت به یکدیگر و تمرکز بر نقاط مثبت زندگی باشد، اعضای خانواده در بحران ها و سختی های زندگی یکدیگر را یاری و کمک می نمایند و با توجه به نقاط مثبت زندگی خود عزم راسخ تری در حل و فصل مشکلات و دشواری ها خواهند داشت.

از طرفی نگاه مثبت به زندگی و حسن ظن نسبت به یکدیگر در خانواده، باعث احساس رضایت افراد نسبت به یکدیگر و در نتیجه شکرگزاری از خداوند متعال خواهد شد، که خود عاملی در جهت عنایت و رحمت هرچه بیشتر خداوند متعال به آنها خواهد بود.

تحقیقات مختلف نشان می دهد، زوجینی که در کانون خانواده از حسن ظن و خوش بینی بیشتری نسبت به یکدیگر بهره مند هستند، در حل مسائل و مشکلات زندگی خود عملکرد بهتری دارند و در برابر سختی ها و دشواری های زندگی حالت انفعالی نخواهند داشت، بلکه با تکیه به اصل مثبت اندیشی نسبت به خود و زندگی مشترکشان، در صدد رفع مشکلات زندگی زناشویی بر می آیند. در نتیجه زندگی گوارا و با دوام تری را تجربه خواهند نمود.^۱

نتیجه

با توجه به مطالبی که بیان گردید می توان گفت یکی از مهمترین دغدغه های جامعه امروزی، مسائل و چالش های مربوط به حوزه اخلاق و تربیت اخلاقی است که بخشی از سلامت، رشد و استحکام خانواده و جامعه نیز به آن وابسته است، که اگر این صفات و تربیت های اخلاقی دارای آموزه های صحیح و درستی باشند می تواند کمک شایانی در حفظ و انسجام پایه های زندگی ایفا نماید و مانع از بسیاری از کشمکش ها و نزاع های خانوادگی که ناشی از عدم برخورداری از سجایای نیکوی اخلاقی در زندگی است، بشود. در این نوشتار، از میان دیگاه های مختلف، آموزه ها و توصیه های اخلاقی دین مبین اسلام بعنوان جامع و کاملترین نگرش به زندگی اسلام تعدادی از مهمترین صفات اخلاقی مؤثر در تحکیم خانواده بیان گردید تا ان شاء الله... مورد بهره نخبگان، صاحب نظران و عموم مردم قرار گیرد و شاهد کاهش نزاع و اختلاف های خانوادگی و رشد و تعالی این نهاد مقدس در جامعه باشیم.

^۱. به نقل از سایت حوزه.

منابع

*قرآن کریم

کتاب های فارسی

- ۱- الهی، محمود، خانواده موفق، قم، شفق، چاپ اول، ۱۳۹۰.ش
- ۲- امینی، ابراهیم، همسر داری، قم، بوستان کتاب، چاپ بیست و پنجم، ۱۳۸۶.ش
- ۳- حسین زاده، محمد علی، همسران سازگار، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ بیست و دوم، ۱۳۹۱.ش
- ۴- خمینی، روح ا...، شرح چهل الحدیث، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ پنجاه و نهم، ۱۳۹۵.ش
- ۵- دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۳.ش
- ۶- رفیعی، محمد علی، نسیم عشق، قم، رسول اعظم لاحیاء التراث، چاپ سوم، ۱۳۹۳.ش
- ۷- کاویانی، محمد، سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ اول، ۱۳۹۱.ش
- ۸- نراقی، احمد، معراج السعاده، قم، هجرت، چاپ ششم، ۱۳۷۸.ش

کتاب های عربی

- ۹- انصاریان، حسین، الاسره و نظامها فی الاسلام، قم، انصاریان، چاپ سوم، ۱۳۸۳.ش
- ۱۰- انصاری، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، لبنان، چاپ اول، ۱۳۷۵.ق
- ۱۱- ابن بابویه قمی، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین، چاپ پنجم، ۱۳۷۳.ش
- ۱۲- تویسرکانی، محمد نبی، لئالی الاخبار، قم، علامه، چاپ اول، ۱۴۱۳.ق

۱۳- تمیمی آمدی، عبدالواحد، **غررالحکم و دررالکلم**، قم، مکتب الإعلام الإسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۰ق.

۱۴- جوهری، اسماعیل، **الصحاح**، بیروت، لبنان، دارالعلم للملایین، چاپ سوم، ۱۴۰۳ق.

۱۵- حرانی، حسن، **تحف العقول عن آل الرسول**، قم، آل علی(ع)، چاپ دوم، ۱۳۸۵ش.

۱۶- دیلمی، حسن، **اعلام الدین فی صفات المومنین**، قم، آل البيت لاحیاء التراث، ۱۴۰۸ق.

۱۷- زبیدی، سید مرتضی، **تاج العروس من جواهر القاموس**، بیروت، لبنان، چاپ اول، ۱۴۱۴ق.

۱۸- طریحی، فخرالدین، **مجمع البحرين**، تهران، مکتبه المرتضویه، چاپ پنجم، ۱۳۸۰ش.

۱۹- طبرسی، حسن، **مکارم الاخلاق**، قم، الشریف الرضی، چاپ چهارم، ۱۳۷۰ش.

۲۰- عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، تهران، کتابچی، چاپ دهم، ۱۳۸۶ش.

۲۱- فراهیدی، خلیل ابن احمد، **کتاب العین**، قم، دارالهجره، چاپ دوم، ۱۴۰۹ق.

۲۲- فیومی، احمد، **المصباح المنیر**، قم، دارالهجره، چاپ دوم، ۱۴۱۴ق.

۲۳- کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، قم، دارالحديث، چاپ اول، ۱۳۸۷ش.

۲۴- لیثی واسطی، علی، **عیون الحکم و المواعظ**، قم، دارالحديث، چاپ اول، ۱۳۷۶ش.

۲۵- مجلسی، محمد باقر، **بحار الانوار لدرر أخبار أئمه الأطهار**، تهران، اسلامیه، چاپ چهارم، ۱۳۸۶ش.

۲۶- محمدی ری شهری، محمد، **میزان الحکمه**، قم، دارالحديث، چاپ چهاردهم، ۱۳۹۳ش.

۲۷- متقی، علی، **کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال**، بیروت، لبنان، مؤسسه الرساله، چاپ پنجم،

۱۴۰۵ق.

۲۸- مسکویه، احمد، **تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق**، قم، نورالثقلین، چاپ اول، ۱۳۸۳ش.

۲۹- مکارم شیرازی، ناصر، **الاخلاق فی القرآن**، قم، مدرسه امام علی بن ابی طالب (ع)، چاپ دوم، ۱۳۸۴ ه.ش

۳۰- نراقی، محمد مهدی، **جامع السعادات**، بیروت، لبنان، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، چاپ چهارم، ۱۴۱۱ ه.ق

مقالات

۳۱- نوری، اعظم، **"عوامل تحکیم و استحکام خانواده"**، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده (طهورا)، شماره هفتم، ۱۳۸۹ ه.ش

سایت ها

۳۲- سایت حوزه